

Aneta Marek

Akademia Pomorska
Ślupsk
kornika@wp.pl

Jitka Vavrušková

Správa Krkonošského národního parku
Vrchlabí
jvavruskova@krnap.cz

Marek J. Battek

Politechnika Wrocławska
Wrocław
battek@pwr.edu.pl

FORMY OCHRONY PRZYRODY W REPUBLICIE CZESKIEJ

**THE FORMS OF NATURE PROTECTION
IN THE CZECH REPUBLIC**

Zarys treści: Celem artykułu jest zaprezentowanie form ochrony przyrody, jakie istnieją w Republice Czeskiej. Na podstawie danych statystycznych poszczególne formy zostały pogrupowane według rozmieszczenia terytorialnego, roku powstania i zróżnicowania krajobrazowego.

Słowa kluczowe: Republika Czeska, ochrona przyrody, parki narodowe, rezerваты

Key words: Czech Republic, nature protection, national parks, reserves

Wstęp

Różne formy ochrony obiektów przyrodniczych znane są od starożytności. Najczęściej nie chodziło tu jednak o ochronę przyrody w jej obecnej formie, lecz o ochronę miejsc kultu lokalnych bóstw. W późniejszym okresie władcy ogłaszali pewne obszary zamkniętymi ze względu na ich wartość dla gospodarki łowieckiej. W XIX w. w USA stworzono pierwszy park narodowy. Wkrótce idea tworzenia parków narodowych rozprzestrzeniła się. W Europie pierwsze parki utworzono na początku XX w., jednak I wojna światowa i następujące po niej zmiany polityczne za-

hamowały ten proces. Dopiero po II wojnie światowej rozpoczęto tworzenie licznych parków narodowych i innych form ochrony przyrody w większości krajów.

W Czechosłowacji najstarszym parkiem narodowym był Tatrzański Park Narodowy, utworzony w 1949 r., jednak po podziale na Republikę Czeską i Słowację 1 stycznia 1993 r. pozostał on na terenie Słowacji. W Republice Czeskiej najstarszy jest Karkonoski Park Narodowy, który założony został w 1963 r.

Prawne uwarunkowania ochrony przyrody w Republice Czeskiej

Na terenie Republiki Czeskiej, zgodnie z ustawą o ochronie przyrody i krajobrazu (114/1992) i odpowiednimi rozporządzeniami (395/1992), obowiązują dwa główne podziały na ochronę terenową i ochronę gatunkową. Utworzono sześć kategorii form ochrony przyrody obszarowej, z czego wyróżniono podział na dwa poziomy obszary chronionych: wielkopowierzchniowe obszary chronione, zwane *Velkoplošné zvláště chráněné území (VZCHÚ)*, i małopowierzchniowe obszary chronione, zwane *Maloplošné zvláště chráněné území (MZCHÚ)*, (Mackovčín 2005).

Do VZCHÚ zaliczane się dwie kategorie, które obejmują obszary najwyższej rangi:

- park narodowy *národní park (NP)*,
- park krajobrazowy *chráněná krajinná oblast (CHKO)*.

W drugiej grupie terenowych obszarów chronionych MZCHÚ znajdują się:

- narodowy rezerwat przyrody *národní přírodní rezervace (NPR)*,
- narodowy pomnik przyrody *národní přírodní památky (NPP)*,
- rezerwat przyrody *přírodní rezervace (PR)*,
- pomnik przyrody *přírodní památky (PP)*.

Tabela 1

Główne informacje o terenowych formach ochrony przyrody w Republice Czeskiej

Table 1

The basic information about the field forms of nature conservation in the Czech Republic

Kategorie	parki narodowe	parki krajobrazowe	narodowe rezerваты krajobrazowe	rezerваты przyrody	narodowe pomniki przyrody	pomniki przyrody
Liczba	4	25	110	809	113	1360
Powierzchnia (ha)	119 489,00	1 086 737	28 139	41 187	4521	27 301
Powierzchnia (%)	1,52	13,78	0,36	0,52	0,06	0,35
Lesistość (%)	85,50	59,0	85,6	76,9	57,9	71,6

Źródło: *Statistická Ročenka Životního Prostředí České Republiky 2014*, s. 251

Ważniejsze informacje o poszczególnych formach ochrony przyrody w Republice Czeskiej zostały zaprezentowane w tabeli 1.

Zgodnie z rozporządzeniem 395/1992 do oznaczenia obszarów chronionych na danym obszarze używa się tablic w kolorze ciemnozielonym, z dużym godłem państwowym Republiki Czeskiej, o wymiarach 56,5x39 cm dla oznaczenia parków narodowych i parków krajobrazowych (ryc. 1), zaś tablice z dużym godłem państwowym, o wymiarach 40x30 cm, stosuje się do oznaczenia narodowych rezerwatów przyrody i narodowych pomników przyrody (ryc. 2). W przypadku oznakowania rezerwatów przyrody i pomników przyrody używa się tablicy o wymiarach 30x40 cm zawierającej małe godło Republiki Czeskiej (ryc. 3). Wśród oznaczeń wykorzystuje się również paski na słupkach czy drzewach granicznych dla NPR, NPP, PR, PP

Ryc. 1. Tablice stosowane do oznaczania parków narodowych i chronionego obszaru krajobrazowego (fot. A. Marek)

Fig. 1. The signboards used for the informing about national parks and protected landscape areas (photo by Marek)

Ryc. 2. Tablice stosowane do oznaczenia narodowych rezerwatów przyrody i narodowych pomników przyrody (fot. A. Marek)

Fig. 2. The signboards used for the informing about national nature reserves and national nature monuments (photo by A. Marek)

Ryc. 3. Tablice stosowane do oznaczenia rezerwatów przyrody i pomników przyrody (fot. A. Marek)

Fig. 3. The signboards used for the informing about nature reserves and nature monuments (photo by A. Marek)

i I strefy NP (dwa czerwone paski o szerokości 5 cm, oddzielone przerwą o szerokości 5 cm, przy czym dolny czerwony pas odznacza jedynie odpowiedni wycinek obszaru niechronionego, podczas gdy górny pas przebiega na całym obwodzie drzewa), a także tablic z napisem „I strefa parku narodowego połączona z oznaczeniem jej granic” i tablica z napisem „pasma ochronne parku narodowego” (Předpis 395/1992 Sb.).

Ochrona obszarowa w Republice Czeskiej

Najwyższej rangi formą ochrony obszarowej w Republice Czeskiej są parki narodowe. Jest to rozległy obszar unikatowy w skali krajowej lub międzynarodowej. Jego znaczną część zajmują obszary naturalne lub o niewielkim wpływie człowieka

Tabela 2

Parki narodowe w Republice Czeskiej

Table 2

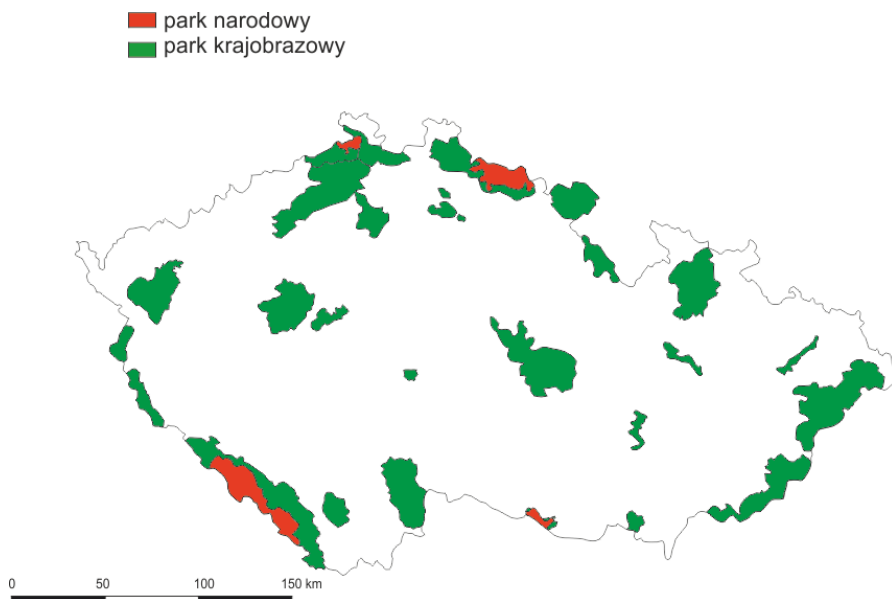
The national parks in the Czech Republic

Nazwa parku narodowego	Rok utworzenia	Powierzchnia w ha	Siedziba dyrekcji
Krkonošský národní park	1963	36 300	Vrchlabi
Národní park Podyjí	1991	6259	Znojmo
Národní park Šumava	1991	69 030	Vimperk
Národní park České Švýcarsko	2000	7900	Krasna Lipa

Žródło: *Statistická Ročenka Životního Prostředí České Republiky* 2014, s. 251

na ekosystemy, w których rośliny, zwierzęta i przyroda nieożywiona mają szczególne znaczenie naukowe i edukacyjne. Metody i sposoby ochrony parków narodowych ocenia się na podstawie podziału terytorium na trzy strefy, które są określone w odniesieniu do walorów przyrodniczych, przy czym najściślejsza ochrona jest ustalona dla strefy 1.

W Republice Czeskiej utworzono cztery parki narodowe: Karkonoski (Krkonošský národní park), Szumawa (Národní park Šumava), Czeska Szwajcaria (Národní park České Švýcarsko) i Podyjí (Národní park Podyjí), (tab. 2, ryc. 4).

Ryc. 4. Parki narodowe i obszary chronionego krajobrazu w Republice Czeskiej
Fig. 4. National parks and protected landscape areas in the Czech Republic

Źródło: opracowanie Iwona Pasamonik

Parki narodowe w Republice Czeskiej mają własną administrację. Zajmują one 119 489 ha, co stanowi 1,51% powierzchni państwa. Dla porównania polskie parki narodowe zajmują 315 000 ha, co stanowi 1% powierzchni kraju.

Jak już wspomniano, najstarszym parkiem narodowym w Republice Czeskiej jest Krkonošský národní park (KRNAP). Został utworzony jako pierwszy park narodowy w kraju ze względu na zagrożenie spowodowane masową turystyką i rozbudową infrastruktury. Leży on w północnej części RC, w paśmie Karkonoszy, przy granicy z Polską. Symbolem parku jest wspólne dla czeskiej i polskiej strony logo. Prezentuje ono Śnieżkę, goryczkę trojeściową jako typową roślinę KRNAP i dzwonka karkonoskiego charakterystycznego dla polskiego Karkonoskiego Parku Narodowego (ryc. 5). Logo to, jedyne w Europie obejmujące dwa parki narodowe, podkreśla współpracę obu dyrekcji. Dla zaakcentowania wartości kulturowych, etnograficz-

nych, historycznych i ekologicznych zorganizowano na terenie parku muzea. Zlokalizowane są one we Vrchlabí, Jilemnicy, Pasekách nad Jizerou oraz Harrachovie. Dla turystów ogromną rolę odgrywają całoroczne centra informacyjne (Špindlerův Mlýn, Harrachov, Pec pod Sněžkou, Vrchlabí, Paseky nad Jizerou) oraz sezonowe punkty informacji turystycznej (Zlaté návrší, Labský důl).

Ryc. 5. Logo parków narodowych Czech

Fig. 5. The logo of the Czech Republic's national parks

Źródło: www.krnapp.cz/pl/, www.np-thayatal.at/en/pages/np-podyji-135.aspx, www.npsumava.cz/en/, www.npcs.cz/

Park narodowy Podyje (*Národní park Podyjí*) położony jest w południowej części kraju, na południowo-wschodnim skraju Wyżyny Czesko-Morawskiej, między Vranovem na zachodzie a Znojmem na wschodzie. Graniczy z austriackim Parkiem Narodowym Doliny Dyi (*National park Thayatal*). Ochronie podlega kanion doliny rzeki Dyja o głębokości do 220 m oraz obszary wrzosowisk i stepów ze stanowiskami ciepłolubnej flory i fauny. Symbolem parku jest bocian czarny (ryc. 5). Główne centrum informacyjne wraz z muzeum parku znajduje się w Čížově. W okresie letnim dostępny jest również punkt w zamku w miejscowości Vranov nad Dyjí.

Park narodowy Szumawa (*Národní park Šumava*) leży w południowo-zachodniej części Republiki Czeskiej, w obrębie jednostki fizycznogeograficznej *Šumavská hornatina*. Park utworzony został na obszarze Szumawy, będącym pasmem granicznym z Niemcami i Austrią. Ochrona obejmuje kompleksy leśne, torfowiska i jedyny na terenie kraju zespół jezior polodowcowych (Plešné, Čertové, Černé). Symbolem parku są trzy świerki, z których jeden jest uschnięty (ryc. 5). Centra informacyjne znajdują się w miejscowościach Kvilda i Srni. Po niemieckiej stronie utworzono Park Narodowy Baworski las (*Nationalpark Bayerischer Wald*), który łącznie z parkiem narodowym Szumawa stanowi bilateralny transgraniczny obszar chroniony (Kirchner, Demek, Mackovčín 2011).

Warto nadmienić, że parki narodowe Podyje i Szumawa obejmują tereny, które do 1989 r. stanowiły zamkniętą i strzeżoną strefę przy granicy z RFN i Austrią. Dzięki wieloletniemu ograniczeniu w gospodarczym i turystycznym użytkowaniu nastąpiła renaturyzacja środowiska. Jednak w ostatnich latach na terenie parku Szumawa pod naciskiem przedsiębiorców i leśników prowadzone są wycinki uzasadniane niszczeniem drzew przez szkodniki. Na terenach chronionych pojawiają się też okazałe wille bogatych obywateli RC, budowane bez zezwoleń, jednak w rzeczywistości niemożliwa jest ich likwidacja.

Tabela 3

Chronione obszary krajobrazowe (CHKO) na terenie Republiki Czeskiej

Table 3

The protected landscape areas (CHKO) in the Czech Republic

Lp.	Park krajobrazowy	Data utworzenia	Powierzchnia (ha)	Siedziba
1	Beskydy	5.03.1973	116 000	Rožnov pod Radhoštěm
2	Bílé Karpaty	3.11.1980	71 500	Luhačovice
3	Blaník	29.12.1981	4000	Louňovice pod Blaníkem
4	Blanský les	8.12.1989	21 235	Český Krumlov
5	Brdy	12.10.2015	34 499	Jince, Příbram, Spálené Poříčí
6	Broumovsko	27.03.1991	41 000	Police nad Metují
7	České středohoří	19.03.1976	107 000	Litoměřice
8	Český kras	12.04.1972	13 200	Karlštejn
9	Český ráj	1.03.1955	47 300	Turnov
10	Český les	12.01.2005	18 152	Přimda
11	Jeseníky	19.06.1969	74 000	Jeseník
12	Jizerské hory	8.12.1967	35 000	Liberec
13	Kokořínsko	19.03.1976	27 000	Mělník
14	Křivoklátsko	24.11.1978	63 000	Zbečno
15	Labské pískovce	27.06.1972	24 500	Děčín
16	Litovelské Pomoraví	29.10.1990	9600	Litovel
17	Lužické hory	19.03.1976	27 000	Jablonec v Podještědí
18	Moravský kras	4.07.1956	9200	Blansko
19	Orlické hory	28.12.1969	20 000	Rychnov nad Kněžnou
20	Pálava	19.03.1976	7000	Mikulov
21	Poodří	27.03.1991	8150	Studénka
22	Slavkovský les	3.05.1974	64 000	Mariánské Lázně
23	Šumava	27.12.1963	99 400	Vimperk
24	Třeboňsko	15.11.1979	70 000	Třeboň
25	Žďárské vrchy	25.05.1970	71 500	Žďár nad Sázavou
26	Železné hory	27.03.1991	38 000	Nasavrky

Žródlo: Miko, Štursa 2010, *Statistická Ročenka Životního Prostředí České Republiky 2014*

Park Narodowy Czeska Szwajcaria leży w północnej części kraju, na terenie Wyżyny Děčínskiej. Symbolem parku jest Pravčická brána – naturalna forma piaskowcowa o wysokości sklepienia 16 m, szerokości 26 m i szerokość łuku ok. 8 m. Ochrona w parku obejmuje głównie formy piaskowcowe (Pravčická brána, Jetřichovické stěny), neogeńskie wulkanity (Růžovský Vrch), a także związane z nimi stanowiska flory. Do cennych obiektów należy zaliczyć przełomy rzek Křinice, Kamenice i Łaby. Centra informacyjne całoroczne znajdują się w Dolni Chřibska, Jetřichovice, Krasna Lipa, zaś sezonowe w Srbska Kamenice, Hřensko i Mezni Louka (*Ročenka Správy Národního Parku České Švýcarsko* 2014).

Kolejną formą ochrony przyrody są parki krajobrazowe, zwane Chráněná krajinná oblast (CHKO). Są to rozległe obszary z harmonijnie ukształtowanym krajobrazem, rozwiniętą rzeźbą terenu, wyraźną obecnością naturalnych ekosystemów leśnych i stałych ekosystemów trawiastych, z obficie występującymi roślinami drzewiastymi, ewentualnie zachowanymi zabytkami historycznego osadnictwa. Obszary te są podzielone na reguły na 4 strefy, w których są określone limity gospodarowania środowiskiem naturalnym. Na terenie Republiki Czeskiej wydzielono 26 jednostek CHKO (tab. 3).

CHKO Beskydy stanowi największy pod względem powierzchni obszar chroniony w RC. Ochrona obejmuje pradawną puszcę karpacką, obszary torfowiskowe, łąki i pastwiska. Na terenie CHKO Beskydy znajduje się 57 małopowierzchniowych form ochrony terenu: 7 narodowych rezerwatów przyrody, 26 rezerwatów przyrody i 24 pomniki przyrody (Václavínková 2012).

CHKO Bílé Karpaty obejmuje karpackie łąki kwiatowe z licznymi zbiorowiskami roślinnymi, które należą do najcenniejszych europejskich biotopów. Występuje tam duża liczba krytycznie zagrożonych gatunków roślin. Na terenie CHKO Bílé Karpaty znajduje się 5 narodowych rezerwatów przyrody, 1 narodowy pomnik przyrody, 15 rezerwatów przyrody i 29 pomników przyrody. Warto podkreślić, że park ten 15 kwietnia 1996 r. został włączony do sieci europejskich rezerwatów biosfery UNESCO – Człowiek i biosfera (MAB).

CHKO Blaník powstał w celu ochrony zrównoważonego krajobrazu Czech Środkowych. Dominantą obszaru jest góra Blaník. W jego partiach szczytowych zachowały się pierwotne buczyny z lasami mieszanymi. Obszary dolinne porastają zbiorowiska łąk nadrzecznych i krzewin wierzbowych. Obszar charakteryzuje mozaika terenów leśnych, pól, łąk i stawów z odpowiednio wkomponowaną zabudową budownictwa ludowego (Miko, Štursa 2010). Na terenie CHKO Blaník znajduje się 5 małopowierzchniowych form ochrony terenu: 3 rezerваты przyrody i 2 pomniki przyrody.

CHKO Blanský les chroni dobrze zachowany krajobraz, w niewielkim stopniu przekształcony przez człowieka. Dominantą obszaru jest najwyższy szczyt Kleť (1084 m n.p.m.), a jego osią kanion rzeki Wełtawy. Duży walor stanowi roślinność występująca na wapiennym i serpentynitowym podłożu. Ponad połowę obszaru zajmują lasy, w których dominują mieszane wyżynne, z przewagą buku. Na terenie CHKO Blanský les znajduje się 1 narodowy rezerwat przyrody, 9 rezerwatów przyrody i 10 pomników przyrody.

CHKO Brdy utworzono w celu ochrony wyżyny Brdy z najwyższym punktem Tok (865 m n.p.m.), w obrębie której występują łąki, wrzosowiska, torfowiska, ba-

gna, a także gatunki rzadkich i szczególnie chronionych gatunków roślin i zwierząt. Przedmiotem ochrony są również stanowiska geologiczne i geomorfologiczne (grupy skał i rumowiska skalne). Na terenie CHKO Brdy znajduje się 5 rezerwatów przyrody i 3 pomniki przyrody (Fišer, Obermajer 2016).

CHKO Broumovsko powstał w celu ochrony piaskowców tworzących zróżnicowane formacje skalne wraz z doliną rzeki Metuje i zróżnicowanym bogactwem flory i fauny. Do najbardziej znanych formacji skalnych należą Adršpašsko-teplické skály i Broumovské stěny. Na terenie CHKO znajdują się 2 narodowe przyrodnicze rezerваты, 1 narodowy pomnik przyrody, 3 rezerваты przyrody i 5 pomników przyrody.

CHKO České středohoří ochroną obejmuje krajobraz powstały w wyniku trzeciorzędowej aktywności wulkanicznej. Przedmiotem ochrony są obiekty ludowej architektury i zabytki kultury. Na terenie CHKO České středohoří znajduje się 5 narodowych rezerwatów przyrody, 8 narodowych pomników przyrody, 12 rezerwatów przyrody i 18 pomników przyrody.

CHKO Český kras słynie z występujących skał wapiennych, licznych jaskiń, skamieniałości zwierząt z ery paleozoicznej, roślinności wapieniolubnej i bogatego świata faunistycznego (Miko, Štursa 2010). Na terenie tego parku znajdują się 2 narodowe rezerваты przyrody, 4 narodowe pomniki przyrody, 8 rezerwatów przyrody i 6 pomników przyrody.

CHKO Český ráj jest najstarszym w Czechach obszarem chronionego krajobrazu. W 2005 r. został on ustanowiony geoparkiem UNESCO o powierzchni 700 km² (Pásková, Řidkošil 2006). W krajobrazie Czeskiego Raju wyróżniają się piaskowce różnej genezy, tworzące rozległe skalne labirynty (Hruboskalsko, Příhrazské skály), a także ostańce bazaltowe, które są pozostałościami po dawnej aktywności wulkanicznej. Na terenie tego CHKO utworzono 2 narodowe pomniki przyrody, 11 rezerwatów przyrody oraz 11 pomników przyrody. Nazwę „Czeski Raj” nadali prawdopodobnie kuracjusze odwiedzający uzdrowisko Sedmihorky (Marek 2013).

CHKO Český les chroni rozległe lasy bukowe, a także obszary torfowiskowe i zbiorowiska łąkowe z rzadkimi gatunkami roślin. Obejmuje on swoim zasięgiem najwyższy szczyt pasma Český les – Čerchov (1042 m n.p.m.). Na terenie tego parku znajdują się: 1 narodowy rezerwat przyrody, 1 narodowy pomnik przyrody, 17 rezerwatów przyrody i 9 pomników przyrody.

CHKO Jeseníky stanowi jeden z bardziej zróżnicowanych krajobrazowo obszarów. Park ten obejmuje drugie co do wysokości pasmo po czeskich Karkonoszach – Jeseníky, z najwyższym szczytem Praděd o wysokości 1491 m n.p.m. Atrakcyjność obszaru podnoszą rumowiska skalne, kotły polodowcowe, wodospady, potoki, torfowiska, zespoły roślinności i zróżnicowanie faunistyczne (Mučková 2008, Schmidtová, Hajný, Halfar, Chlapek 2009). Na terenie CHKO Jeseníky utworzono 4 narodowe rezerваты przyrody, 1 narodowy pomnik przyrody, 19 rezerwatów przyrody i 7 pomników przyrody. Warto podkreślić, że w 2009 r. został złożony do Ministerstwa Środowiska projekt utworzenia parku narodowego Jeseníky. Projekt ten nie zyskał uznania u władz samorządowych, stąd też realizacja wydzielenia w jednostce CHKO Jeseníky parku narodowego została w Ministerstwie Środowiska odłożona na kilka lat (www.npjeseniky.info/narodni-park-jeseniky). Prawdopodobnie stwo-

rzenie parku narodowego zagroziłoby interesom niektórych wpływowych biznesmenów.

CHKO Jizerské hory utworzono w celu ochrony najcenniejszych ekosystemów, jak lasy, łąki, pastwiska, oraz tradycyjnej architektury ludowej. Dużym problemem jest wysoki stan zwierzyny, degradacja łąk podgórskich i pastwisk w wyniku ograniczenia rolnictwa oraz stan drzewostanów spowodowany obciążeniem imisyjnym przemysłu, zwłaszcza w latach 70. i 80. XX w., i inwazjami owadów szkodników. Na terenie tego CHKO znajduje się najwyższy szczyt czeskich Gór Izerskich – Smrk (1124 m n.p.m.), a także Bukovec (1005 m n.p.m.) – będący najwyższą górą bazaltową w Sudetach. W ramach CHKO Jizerské hory istnieją 3 narodowe rezerваты przyrody, 13 rezerwatów przyrody i 10 pomników przyrody.

CHKO Kokořínsko obejmuje zróżnicowany teren, zbudowany głównie ze skał piaskowcowych tworzących różnorodne formacje geomorfologiczne (Antoušková, Mikulec 2011). Dominantę obszaru tworzą magmowe skały wylewne, które budują fonolitowe, bazaltowe i trachitowe wzgórza o kształtach stożków lub kopuł (Vlhošť – 614 m n.p.m., Ronov – 552 m n.p.m., Vráteňská hora – 507 m n.p.m.). Na terenie tego CHKO znajduje się 10 narodowych rezerwatów przyrody, 9 narodowych pomników przyrody, 5 rezerwatów przyrody i 16 pomników przyrody.

CHKO Křivoklátsko powstał w celu ochrony pierwotnego krajobrazu, w tym wyjątkowo cennych siedlisk, różnorodnej budowy geologicznej i rzeźby terenu Wyżyny Krzywokłatskiej (*Křivoklátské vrchoviny*), obejmującej dolinę rzeki Berounki. Obszar ten został uznany za rezerwat biosfery UNESCO. Na terenie tego CHKO znajdują się 4 narodowe rezerваты przyrody, 16 rezerwatów przyrody i 6 pomników przyrody.

CHKO Labské pískovce obejmuje Wyżynę Deczyńską (*Děčínská vrchovina*), która cechuje się urozmaiconą rzeźbą terenu. Podstawowym jej elementem są doliny, przełomy rzeczne oraz piaskowcowe formacje skalne. Ochronie podlegają obszary leśne, łąki i zarośla. Na terenie CHKO występuje 1 narodowy rezerwat przyrody, 10 rezerwatów przyrody i 5 pomników przyrody (*Rozbory Chráněné krajinné oblasti Labské pískovce* 2009). Z części tego parku krajobrazowego utworzono park narodowy.

CHKO Litovelské Pomoraví obejmuje dolinę rzeki Morawy pomiędzy miastami Mohelnice i Ołomuniec. Na tym obszarze występują lasy łąkowe, mokradła i okresowe stawy. Część mokradeł na terenie tego parku została w 1993 r. objęta ochroną w ramach konwencji ramsarskiej. W obrębie CHKO znajdują się 2 narodowe rezerваты przyrody, 1 narodowy pomnik przyrody, 8 rezerwatów przyrody i 14 pomników przyrody.

CHKO Lužické hory powstał w celu ochrony urozmaiconego krajobrazu będącego efektem procesów geologicznych i geomorfologicznych, wzbogaconego o cenne ekosystemy i gatunki roślin. Ochronie podlegają także osiedla z typową architekturą ludową, właściwą dla regionu. Na tym terenie znajduje się 1 narodowy rezerwat przyrody, 2 narodowe pomniki przyrody, 6 rezerwatów przyrody i 10 pomników przyrody.

CHKO Moravský Kras to najrozleglejszy skrasowiały obszar w Republice Czeskiej. Zbudowany jest przede wszystkim z wapieni dewońskich, w których rozwijają

się ogromne systemy jaskiniowe o wielokilometrowej długości (Otava 2006). Tury-
stom udostępniono do zwiedzania pięć jaskiń: Punkevní, Balcarka, Kateřinska,
Sloupsko-Sošuvská oraz położoną o kilka kilometrów dalej Vypustek. Niezwykłą
wartość przyrodniczą mają systemy dostępne tylko dla wykwalifikowanych spele-
ologów (za zezwoleniem zarządu CHKO), tj. jaskinia Amaterska, system Rudické
propadání – Býčí skála czy jaskinia Ochozská.

Jeszcze trzydzieści lat temu ochrona tego obszaru była znacznie słabsza, np. naj-
cenniejszymi wężozami poprowadzono szosy. Obecnie tereny te stały się obszarem
chronionym z dopuszczonym ruchem pieszym i rowerowym. Ogromny ruch tury-
styczny (400 000 zwiedzających rocznie) został skanalizowany do wybranych szla-
ków, zaś ruch autobusów i samochodów osobowych możliwy jest tylko na wyzna-
czonych dojazdach do parkingów. Na terenie CHKO Moravský Kras znajdują się
2 narodowe rezerваты przyrody, 4 narodowe pomniki przyrody oraz 11 rezerwatów
przyrody.

CHKO Orlické hory obejmuje obszar górski, który urozmaicony jest powierzch-
niami leśnymi i rolnymi. Przedmiotem ochrony są tereny podmokłe z cennymi
biotopami, torfowiska, fragmenty pierwotnych drzewostanów, a także stanowiska
geomorfologiczne. Szczególnie cenne są wioski z drewnianą architekturą ludową.
W ramach CHKO Orlické hory istnieją 2 narodowe rezerваты przyrody, 13 rezerwa-
tów przyrody i 6 pomników przyrody.

CHKO Pálava założono w celu ochrony wapiennych ciepłolubnych stanowisk,
również zbiorowisk powstałych pod wpływem wypasów (określane jako lasostep
krasowy), a także łąk i terenów podmokłych. W 1986 r. na tym obszarze utworzono
rezerwat biosfery. Od 1993 r. ochronę ptactwa wodno-błotnego na mokradłach Dyi
objęła konwencja ramsarska. Na terenie chronionym znajdują się 4 narodowe rezer-
waty przyrody, 1 narodowy pomnik przyrody, 5 rezerwatów przyrody i 4 pomniki
przyrody.

CHKO Poodří chroni terasę zalewową rzeki Odry o rzeźbie powstałej w okresie
czwartorzędu, która kształtowana była w wyniku rozwoju gospodarczego po koloni-
zacji średniowiecznej w XIII i XIV w. Na terenie tego parku znajduje się 1 narodo-
wy rezerwat przyrody, 7 rezerwatów przyrody i 2 pomniki przyrody.

CHKO Slavkovský les powstał w celu ochrony walorów krajobrazowych, geolo-
gicznych i botanicznych. Znaczny fragment lasów zajmują rozległe torfowiska wy-
sokie z drzewostanami sosny błotnej oraz brzozy omszonej i charakterystycznymi
gatunkami torfowiskowymi. Na obszarze tego parku krajobrazowego istnieją 2 na-
rodowe rezerваты przyrody, 3 narodowe pomniki przyrody, 10 rezerwatów przyrody
i 14 pomników przyrody.

CHKO Šumava stanowi strefę buforową dla parku narodowego. Ochronie podle-
gają walory krajobrazowe, które ukształtowane zostały przez procesy geomorfo-
logiczne, sieć rzeczną, pokrywę roślinną. Uwagę zwraca wykorzystanie rolnicze pa-
stwisk i łąk oraz gospodarce lasów. Na tym terenie znajdują się 4 narodowe rezer-
waty przyrody, 1 narodowy pomnik przyrody, 22 rezerваты przyrody i 15 po-
mników przyrody.

CHKO Třeboňsko wyróżnia się zróżnicowaniem sieci rzecznej i bogactwem roś-
linności bagiennej i wodnej. Do najcenniejszych biotopów obszaru należą rozległe

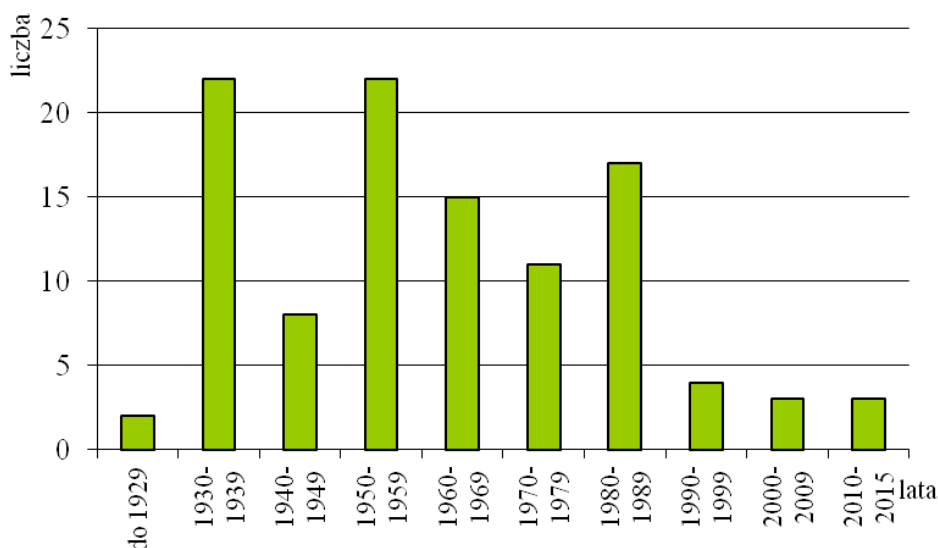
torfowiska przejściowe z zachowanymi zbiorowiskami roślinnymi. Na terenie tego parku znajdują się 4 narodowe rezerваты przyrody, 2 narodowe pomniki przyrody, 21 rezerwatów przyrody i 6 pomników przyrody.

CHKO Žďárské vrchy obejmuje pagórkowaty obszar Wyżyny Czeskomorawskiej. Teren ten zachował charakter zrównoważonego krajobrazu kulturowego. W krajobrazie wyróżniają się niewysokie pagóry, poprzecinane siecią dolin, przez które płyną czeskie i morawskie rzeki. Cenne są zbiorowiska torfowisk oraz wilgotnych łąk torfowych z wieloma gatunkami roślin chronionych i zagrożonych (Miko, Štursa 2010). Na terenie tego parku krajobrazowego utworzono 4 narodowe rezerваты przyrody, 9 rezerwatów przyrody i 37 pomników przyrody.

CHKO Železné hory obejmuje ochroną wzgórze poprzecinane siecią dolin, m.in. Doubravy i Chrudimky. W dolinach rzek występują łąki kwiatowe i lasy łąkowe. Uzupełnieniem krajobrazu naturalnego jest zachowana architektura ludowa. Na terenie tego CHKO powstał 1 narodowy rezerwat przyrody, 15 rezerwatów przyrody i 10 pomników przyrody (www.ochranaprirody.cz/).

Kolejną formę ochrony przyrody stanowią narodowe rezerваты przyrody (NPR) – mniejsze obszary o wyjątkowych wartościach, gdzie budowa geologiczna i rzeźba terenu powiązane są z ważnymi i wyjątkowymi ekosystemami w skali krajowej lub międzynarodowej.

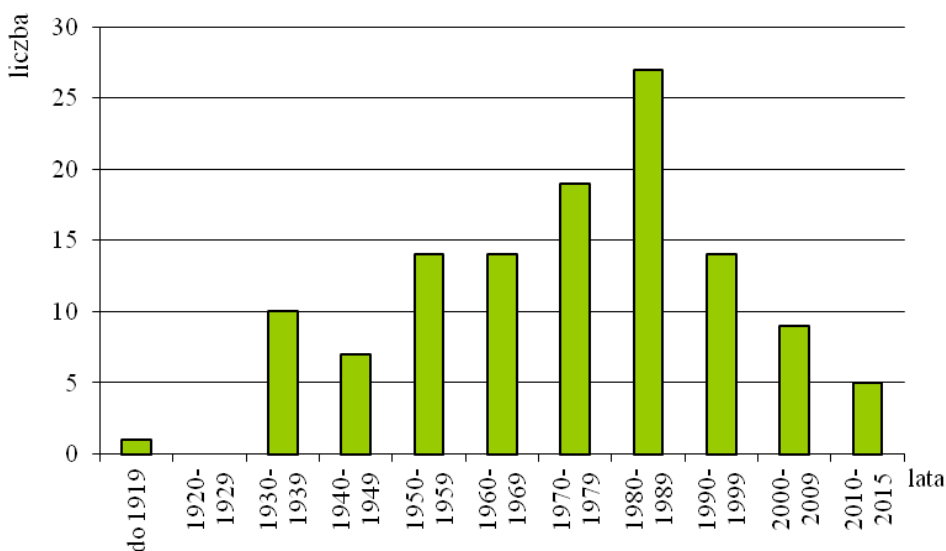
Na terenie Republiki Czeskiej do 31 grudnia 2015 r. utworzono 107 narodowych rezerwatów przyrody (ryc. 6). Pierwsze narodowe rezerваты powstały już w XIX w. Były to Žofínský prales w 1838 r. oraz Boubínský prales w 1858 r. Do najciekawszych obiektów należy zaliczyć: Adršpašsko-teplické skály, Bořeň, Broumovské stěny,

Ryc. 6. Narodowe rezerваты przyrody w Republice Czeskiej utworzone do 2015 r.

Fig. 6. The national nature reserves established in the Czech Republic up to 2015

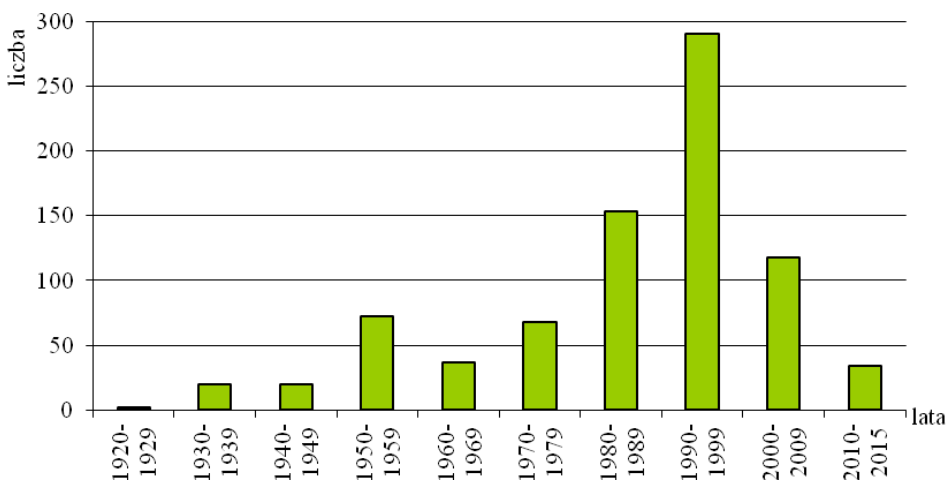
Źródło: opracowanie własne na podstawie drusop.nature.cz/ost/chrobjegy/sumarizace/index.php?frame

Ryc. 7. Narodowe pomniki przyrody w Republice Czeskiej utworzone do 2015 r.

Fig. 7. The national nature monuments in the Czech Republic established up to 2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie drusop.nature.cz/ost/chrobjesty/sumarizace/index.php?frame

Ryc. 8. Rezerwy przyrody w Republice Czeskiej utworzone do 2015 r.

Fig. 8. The nature reserves in the Czech Republic established up to 2015

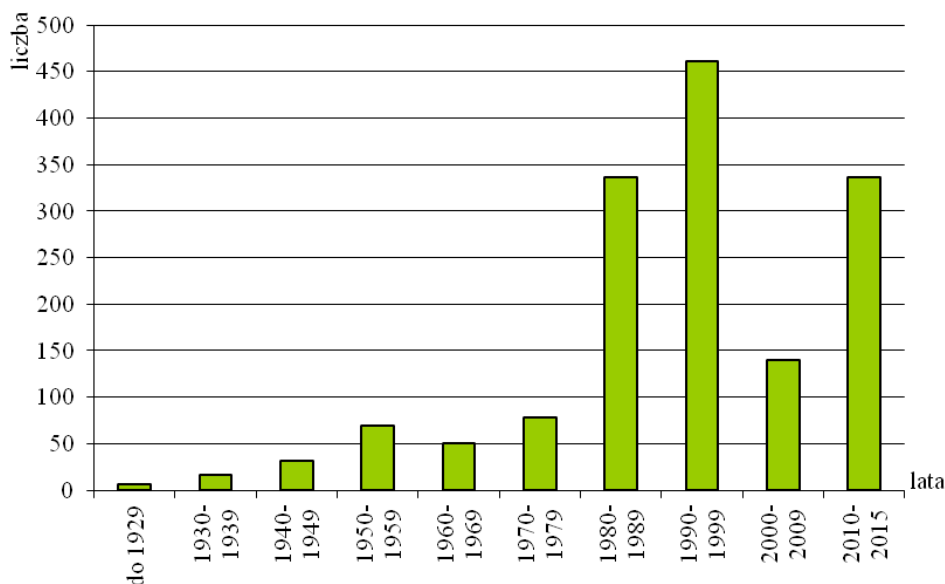
Źródło: opracowanie własne na podstawie drusop.nature.cz/ost/chrobjesty/sumarizace/index.php?frame

Černé a Čertovo Jezero, Čertova stěna-Luč, Drbákov-Albertovy skály, Děvín-Kotel-Soutěska, Kaňon Labe, Karlštejn, Praděd, Rašeliniště Jizerky, Rejvíz, Sedlo, Soos, Šerák-Keprník, Úhošť, Vývěry Punkvy.

Następną formę ochrony obszarowej stanowi narodowy pomnik przyrody (NPP). Jest to niewielki obszar lub twór przyrodniczy, najczęściej geomorfologiczny lub geologiczny, o znaczeniu narodowym lub międzynarodowym, objęty ochroną prawną na terenie Republiki Czeskiej. Pierwszy pomnik przyrody utworzono już w 1838 r. (Hojná Voda). Pod koniec 2015 r. narodowych pomników przyrody w Czechach było 120 (ryc. 7).

Rezerваты przyrody są definiowane jako mniejsza formacja skoncentrowanych wartości przyrodniczych. Na ich terenie występują ekosystemy ważne dla danego obszaru geograficznego. Do końca 2015 r. ustanowiono 814 rezerwatów (ryc. 8).

Pomniki przyrody stanowią obszar chroniony, zwykle o mniejszej powierzchni niż narodowy pomnik przyrody. Ochroną prawną objęte są niektóre obiekty przyrodnicze podkreślające lokalne wartości. Do końca 2015 r. ustanowiono w Republice Czeskiej 1529 pomników przyrody (ryc. 9).

Ryc. 9. Pomniki przyrody utworzone w Republice Czeskiej do 2015 r.

Fig. 9. The natural monuments created in the Czech Republic up to 2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie drusop.nature.cz/ost/chrobjekty/sumarizace/index.php?frame

Kolejną formę ochrony stanowi ochrona gatunkowa roślin i zwierząt. Realizowana jest ona w dwóch sektorach: jako powszechna ochrona gatunkowa oraz jako specjalna ochrona gatunkowa. Powszechna ochrona obejmuje ochronę wszystkich gatunków roślin i zwierząt przed zniszczeniem, uszkodzeniem, zbiorem lub połowem. Działania te prowadzą lub mogą prowadzić do zagrożenia gatunków, zaniku ich po-

pulacji lub zniszczenia ekosystemu. Ponadto z powodu możliwości zagrożenia niektórych gatunków krajowych przez działanie gatunków obcych ustalono obowiązek zgody organu ochrony przyrody na celowe wprowadzanie do środowiska przyrodniczego Republiki Czeskiej gatunków obcych geograficznie (www.ochranaprirody.cz/druhova-ochrana).

Drugą formą ochrony gatunkowej jest specjalna ochrona gatunkowa. Rzadkie gatunki roślin i zwierząt, o dużym znaczeniu naukowym lub kulturalnym, które są bardzo wrażliwe na zniszczenie, podlegają ochronie według stopnia zagrożenia. Gatunki te są podzielone na trzy kategorie – krytycznie zagrożone, silnie zagrożone i zagrożone (tab. 4). Aby zminimalizować zagrożenie, wprowadzono wiele zakazów, jak: zakaz łapania, uśmiercania, hodowania, wykorzystywania komercyjnego specjalnie chronionych zwierząt, a także zakaz zbierania, przechowywania, uprawiania i komercyjnego wykorzystywania specjalnie chronionych roślin (www.ochranaprirody.cz/druhova-ochrana).

Tabela 4

Liczba gatunków roślin i zwierząt podlegające specjalnej ochronie gatunkowej

Table 4

The number of plants and animals species subjected to the special species protection

Kategorie roślin i zwierząt	Gatunki		
	krytycznie zagrożone	silnie zagrożone	Zagrożone
rośliny naczyniowe	248	149	93
grzyby	27	13	6
bezkęrgowce	38	42	36
ryby	6	4	10
płazy	6	12	1
gady	6	4	1
ptaki	35	58	29
ssaki	12	11	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Vyhláška 395/1992 Sb. ministerstva životního prostředí České republiky ze dne 11. června 1992, kterou se provádějí některá ustanovení zákona České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny*

Gatunki zagrożone są podstawą do tworzenia: czerwonych list, czerwonych ksiąg, planów ochrony dla terenów chronionych, chronionych obszarów Unii Europejskiej – NATURA 2000 i systemu SMARAGD Konwencji Berneńskiej oraz do wyznaczenia terenów o znaczeniu botanicznym.

Od 2004 r., w związku z wejściem Republiki Czeskiej do Unii Europejskiej, wyznaczono obszary chronione Natura 2000. Sieć Natura 2000 jest tworzona przez państwa członkowskie UE w zakresie ochrony stanowisk naturalnych, wolno żyjących zwierząt i dziko rosnących roślin (92/73/EWG dyrektywa siedliskowa) oraz ochrony wolno żyjących ptaków (79/409/EWG dyrektywa ptasia). Ochronę roślin, zwierząt i rzadkich stanowisk naturalnych zapewniają Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk, a dla ochrony gatunków ptaków powołano Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków (drusop.nature.cz/).

Po ostatniej nowelizacji nr 207/2016 Sb. rozporządzenia rządu nr 318/2013 Sb., w sprawie krajowego wykazu terenów o znaczeniu europejskim, od 1 lipca 2016 r. sieć Natura 2000 obejmuje w Republice Czeskiej w sumie 1112 miejsc o znaczeniu europejskim i 41 obszarów ptasich (drusop.nature.cz/). Ustanowienie sieci Natura 2000 było poprzedzone szczegółowym kartowaniem obszaru kraju w latach 2000-2004. W efekcie w Republice Czeskiej udało się ustalić liczbę i ochronę naturalnych siedlisk, lokalizację oraz zasięg występowania roślin, ptaków i zwierząt. Badanie stanu środowiska naturalnego w takim stopniu, w jakim przeprowadzono go w Czechach, nie było realizowane w żadnym innym kraju kandydującym (Horáková 2005).

Natura 2000 pomaga walczyć z utratą różnorodności przyrody oraz stosować odpowiednie rodzaje zarządzania w danym miejscu. Przyniosła także nowe środki administracyjne, np. w pozyskiwaniu funduszy na działania zarządzania, lub konieczność zasięgania opinii właściwego organu ochrony przyrody w budowie projektu czy rekonstrukcji stanowisk sieci Natura 2000.

Podsumowanie

Ochronie przyrody w Republice Czeskiej władze państwowe poświęcają od dawna dużo uwagi. Pierwsze formy ochrony przyrody ustanowiono jeszcze przed II wojną światową. Obecnie w Republice Czeskiej istnieją 4 parki narodowe, które są najwyższej rangi formą ochrony przyrody. Uwagę zwracają także obszary chronionego krajobrazu chroniące nie tylko cenne stanowiska przyrodnicze, ale również krajobraz antropogeniczny. Obszarów chronionych wielkopowierzchniowych (VZCHU) jest łącznie 30 i stanowią one 15,9% powierzchni kraju. Niezwykle cenne stanowiska przyrodnicze zostały objęte formą ochrony w postaci rezerwatów oraz pomników przyrody. Łącznie na terenie Republiki Czeskiej utworzono 2570 obiektów reprezentujących małopowierzchniowe obszary chronione (MZCHÚ), które zajmują jedynie 1,45% powierzchni kraju. Są to stanowiska charakteryzujące się różnorodnością, obejmujące elementy biotyczne i abiotyczne środowiska przyrodniczego.

Literatura

- Antoušková M., Mikulec J., 2011, *Use of gis to study tourism burden – case study of protected landscape area Kokořínsko*, Acta academica karviniensia, 1, s. 5-16
- Fišer B., Obermajer J., 2016, *Chráněná krajinná oblast Brdy*, Ochrana přírody, 1, s. 2-7
- Horáková V., 2005, *Jak to všechno začalo*, Krkonoše – Jizerské hory, 1, s. 10-11
- Kirchner K., Demek J., Mackovčín P., 2011, *Parki narodowe w Republice Czeskiej*, Acta Geographica Silesiana, 10, s. 30-35
- Mackovčín P., 2005, *Management chráněných území v České republice*, Život. Prostr., 39, 2, s. 67-71
- Marek A., 2013, *Atrakcje turystyczne Czeskiego Raju*, Słupskie Prace Geograficzne, 10, s. 73-87
- Miko L., Štursa J., 2010, *Národní parky a chráněné krajinné oblasti v České Republice*, Praha
- Mučková J., 2008, *Problematika starých důlních děl v Chráněné krajinné oblasti Jeseníky*, Acta Montanistica Slovaca, 13, 3, s. 314-317
- Otava J., 2006, *Geologie Moravského krasu ve vztahu k živé přírodě*, Ochrana přírody, 61, 8, s. 230-232
- Pásková M., Řídkošil T., 2006, *Český ráj první geopark UNESCO v nových zemích EU*, Ochrana Přírody, 61, 1, s. 11-13
- Ročenka Správy Národního Parku České Švýcarsko*, 2014
- Rozbory Chráněné krajinné oblasti Labské pískovce k 31.10.2009*, Agentura ochrany přírody a krajiny České Republiky Správa Chráněné krajinné oblasti Labské pískovce
- Schmidtová T., Hajný L., Halfar J., Chlapek J., 2009, *Chráněná krajinná oblast Jeseníky*, Ochrana přírody, 3, s. 2-6
- Statistická Ročenka Životního Prostředí České Republiky*, 2014, Ministerstvo Životního Prostředí, Praha
- Václavínková K., 2012, *Možnosti podpory venkovského cestovního ruchu v oblasti Moravskoslezské Beskydy*, Acta academica karviniensia, 2, s. 146-158
- Vyhláška ministerstva životního prostředí České republiky, kterou se provádějí některá ustanovení zákona České národní rady č. 114/1992 Sb. Předpis 395/1992 Sb*
- Zákon 114/1992 Sb. České národní rady ze dne 19. února 1992 o ochraně přírody a krajiny*
- drusop.nature.cz/ost/chrobjekty/sumarizace/index.php?frame z dnia 24.04.2016
- www.krnap.cz/pl/ z dnia 25.04.2016
- www.npcs.cz/ z dnia 25.04.2016
- www.npjeseniky.info/narodni-park-jeseniky/ z dnia 3.11.2016
- www.npsmava.cz/en/ z dnia 25.04.2016
- www.np-thayatal.at/en/pages/np-podyji-135.aspx z dnia 25.04.2016
- www.ochranaprirody.cz/druhova-ochrana z dnia 25.04.2016

Summary

The purpose of this article is to present the forms of nature protection, which were created in the Czech Republic. Upon the statistical basis the various forms were grouped according to the territorial distribution, the date of creation and the differentiation of the landscape.

